

KAYIP GİDEN
BAŞÖRTÜSÜ

Ümit HOROZCU

Eskiyei Yayınları: 189

KAYIP GİDEN BAŞÖRTÜSÜ

Ümit HOROZCU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6781-01-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KAYIP GİDEN
BAŞÖRTÜSÜ

Ümit HOROZCU

Ankara 2023

Ümit HOROZCU

1995'te Sarıyer İmam Hatip Lisesinden, 2001'de İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2003 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. Yine bu fakültede 2010 yılında yardımcı doçent olduktan sonra 2017'de Din Psikolojisi alanında doçent unvanı aldı. Dini ve mistik tecrübe, ruh sağlığı-din ilişkisi ve ölçek geliştirme gibi alanlarda çalışmaları bulunan yazar, akademik kariyerini mezun olduğu fakültesinde sürdürmektedir. 1978'de İstanbul'da doğan Horozcu, evli ve 3 çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

Son dönemlerin tartışma konularından biri, dünyada ve ülkemizde din ve dindarlıkta bir gerileme olup olmadığıdır. Batı dünyası diye tabir ettiğimiz Amerika ve Avrupa’da Allah’ın varlığına inanmayanların sayısının arttığını, buna paralel olarak da dinlerin yasakladığı davranışların arttığı ile ilgili iddiaların gerçekçi olduğunu, nitekim araştırmaların bunu doğruladığını söylemeliyiz. Bu durumu bir tehdit olarak niteleyecek olursak, tehlikenin ülkemizin kapısını çalıp çalmadığı, dahası içeri girip girmediği üzerine düşünülmesi ve araştırılması gereken bir konu olarak sosyal bilimcilerin ve ilahiyatçıların önünde durmakta.

Ülkemizde din ve dindarlığın gerileme trendinde olduğu ile ilgili iddialar büyük ölçüde deizm, ateizm, LGBT vakalarının sayısal veya görünürlük açısından artışına dayandığını söylemek yanlış olmaz. Son dönemde ülkemiz genelinde yapılan bir tarama çalışmasında inanmadığını söyleyenlerin oranı yaklaşık olarak katılımcıların sekizde biri kadar tespit edildi. Öte yandan gerek deizm ve ateizm gibi inanç problemlerine gerekse LGBT cinsel yönelimine karşı bilhassa gençlerin eskiye nazaran çok daha toleranslı bir tutuma sahip olduklarını gözlemliyoruz.

Benzer bir tartışma son dönemde kapalı kızlar arasında başörtülerini çıkaranların sayısının artıp artmadığı ile ilgili olarak yürütülmekte. Yine böyle bir artış ve dolayısıyla bir sorun olmadığını düşünenler olmakla birlikte, sosyal medyanın da etkisiyle toplumda konunun çok daha fazla gündem oluşturduğu, toplumun dindar kesiminin endişesinin her geçen gün arttığına şüphe yok. Dahası biz ilahiyatçılardan ve bilhassa din psikolojisi ve din sosyolojisi araştırmacılarından konuyla ilgili çalışmalar yapmasına yönelik beklentinin arttığını bizzat gözlemliyoruz.

Çalışmayı yapma konusundaki giriş bölümünde daha detaylı şekilde anlattığımız motivasyonumuz, bir dönem başörtüsü giydikten sonra başını açan 102 genç kadınla gerçekleştirdiğimiz

mülakatı içeren araştırmanın yapılarak kitaba dönüşmesine vesile oldu. Böylesi konuların araştırılmasını sakıncalı bulanlar bir yana, toplumun geniş kesimlerinde ilgi uyandıracığını tahmin ettiğimiz bir çalışma gerçekleştirdik. Çalışmamızın kadınların başlarını açma öncesi, esnası ve sonrasında neler yaşadığı, açılma nedenleri, hâlihazırda dine nasıl yaklaştığı, pişmanlık ve dilekleri, gelecek konusunda ne düşündüğü gibi din ve psikoloji alanına dair birçok karanlık noktayı aydınlatığına inanıyoruz. Okuyucu bu kitabı okurken “Peki şimdi ne yapacağız?” sorusunun cevabına dair bazı ipuçları bulabilecek olmakla birlikte; kitap, çözüm önerileri sunmaktan ziyade nelerin nelere neden olduğu konusunda açık ve güvenilir bilgiler vermeyi hedeflemektedir. Öte yandan bunun bir başlangıç çalışması olduğunu ve konuya dair yapılacak başka çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunduğunu söylemeliyiz.

Yaklaşık olarak iki yıllık zorlu bir sürecin ardından kitaba dönüşen bu gayretin içerisinde ilk olarak Çekmeköy-Üsküdar metrosunu zikretmek istiyorum. İdari görevim nedeniyle akademik çalışmalara fazla zaman ayıramıyor olmam nedeniyle metro yolculukları hayati bir önem kazandı. Hafta sonlarını bile içine alan iş yoğunluğu nedeniyle akademik çalışmalar yarım saat gidiş ve yarım saat dönüş olmak üzere günde bir saatlik kapalı alan seyahatlerime kaldı. Metroda bilgisayar açarak hemen her gün üzerine bir şeyler koyabilmek, sonuçta bu kitap dâhil birkaç akademik çalışmayı tamamlayabilmek benim için ilginç bir deneyim ve eşsiz bir hatıra oldu. Doğrusu bu vesileyle o hattı inşa edip o metroyu bize kazandıranlara az dua etmedim.

Elbette bu çapta bir çalışmanın vücuda gelmesi tek kişilik gayretle mümkün olmuyor. Serüvende teşekkürü hak eden çok sayıda kimse var. Öncelikle mülakat vermeye gönüllü olan katılımcılarımın her birine teşekkür ediyorum. Katılımcıların önemli bir kısmına ulaşarak görüşme gerçekleştiren İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden ve Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden öğrencilerime ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Onlar olma-

sa bilimsel bilgi niteliği kazanan bu bulgular da ortaya çıkmazdı. Kitabın adını “Kayıp Giden Başörtüsü” olarak teklif ederek kalıcı bir esere daima görülecek bir katkı veren kızım Reyyan Horozcu’ya gönlümdeki müstesna konumunu fazlasıyla hak ettiğini bir kez daha gösterdiği için teşekkür ediyorum. Ayrıca kitabı okuyarak birçok eksiğin giderilmesini sağlayan kıymetli öğrencim Araş. Gör. Esra Öztürk’e, yine kitabı inceden inceye okuyarak birçok düzeltme yapan sevgili yeğenim Semanur Nurcan’a ve tanıdığım en iyi okuyuculardan biri olan değerli abim Hüseyin Kesik’e son okumayı yapmanın yanı sıra daha çocuk yaşında zihin ve gönül dünyama yaptığı hayati katkılar nedeniyle şükranlarımı arz ediyorum. Hususi bir teşekkürü ise akademik çalışmalarımın neredeyse tamamında kendisine ayıracağım vakitten çaldığım halde sabır ve tahammülle beni destekleyen kıymetli eşim Selda Horozcu’ya ediyorum. Son olarak bu çalışmanın okuyucularla buluşmasını sağlayan Eski Yeni yayınlarına ve Hüseyin Nazlıaydın beyefendiye teşekkür ediyorum.

Çok kez okunmasına rağmen yine de anlatım ve dilbilgisi kusurları kalmış olması ihtimaline karşı değerli okuyucuların hoşgörüsüne sığınıyorum. Her şeye rağmen eline alanın sıkılmadan okumasını, beklenti içerisinde olanların hayal kırıklığına uğramamasını ümit ediyorum. Nihayet kitabın toplumun mühim bir meselesini idrak etme konusunda mütevazı da olsa bir katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Ümit Horozcu
İstanbul 2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
GİRİŞ	11
YÖNTEM	15
ARAŞTIRMA BULGULARI	19
MEVCUT DURUM ANALİZİ	21
1.1. Karakter Özellikleri	22
1.2. Psikolojik Durumları	33
1.3. Dış Görünüşü Önemseme	41
1.3.1. Dış Görünüşü Önemseyenler	42
1.3.2. Dış Görünüşü Önemsemeyenler	52
1.3.3. İnsanları Dış Görünüşe Göre Yargılama	54
1.4. Ailevi Durum	59
1.4.1. Ebeveyn Karakteri	59
1.4.2. Ebeveynle İlişkiler	65
1.5. Güncel Dindarlık Durumu	70
1.5.1. Sadece Açılanlar	71
1.5.2. Dinî hükümleri yahut Dini Sorgulayanlar	83
1.5.2.1. Dini Terk Etmeksizin Sorgulayanlar	83
1.5.2.2. Dinden Uzaklaşanlar	92
1.6. Aile dindarlığı	98
1.6.1. Dindar Ebeveyn	99
1.6.2. Sadece Biri Dindar	104
1.6.3. Ortalama dindarlık	106
1.6.4. Dinden Uzak Ebeveyn	112
AÇILMA SÜRECİ	117
2.1. Açılma Nedenleri	117
2.1.1. Sosyal Etkilenme	119
2.1.1.1. Kapanmaya Neden Olan Sosyal Etki	119
2.1.1.2. Açılmaya Neden Olan Sosyal Faktörler	129
2.1.2. Açılmaya Neden Olan Psikolojik Faktörler	158
2.1.3. Kötülük Problemi ve Darbelenme	176
2.1.4. Kitaplar	183

2.1.5. Düşünsel Nedenler -----	189
2.1.5.1. Başörtüsünün Farziyyetini Sorgulayanlar -----	189
2.1.5.2. Dini Sorgulayan yahut Reddedenler -----	206
2.2. Karar Alma zorluğu -----	217
2.3. Tepkiler ve Etkileri -----	220
2.4. Tepkilerin Neden Olduğu Psikolojik Zorluk ve Başa Çıkma -----	239
2.4.1. Psikolojik Zorluk-----	239
2.4.2. Başa Çıkma Stratejileri-----	244
KEŞKELER -----	253
3.1. Sadece Açılanların Keşkeleri -----	253
3.1.1. Kapanma Kararından Pişmanlık Duyanlar-----	253
3.1.2. Değişim Yaşamış Olmaktan Memnun Olmayanlar ----	256
3.1.3. Açılma Kararından Pişmanlık Duyanlar -----	257
3.1.4. Stratejisini Yanlış Bulanlar -----	259
3.1.5. İnsanları Değiştirmek İsteyenler -----	260
3.1.6. Hiçbir Şeyi Değiştirmek İstemeyenler-----	264
3.2. Dini Sorgulayanların Keşkeleri -----	265
GELECEĞE DAİR -----	277
4.1. Sadece Açılanların Gelecek Fikirleri -----	277
4.1.1. Yeniden Kapanmak İsteyenler-----	278
4.1.2. Dindarlaşmaya ‘Evet’, Tesettüre ‘Neden Olmasın’ Diyenler -----	282
4.1.3. Dindarlaşmaya ‘Evet’, Tesettüre ‘Hayır’ Diyenler ----	288
4.1.4. Zaman Gösterecek Diyenler -----	289
4.1.5. Kapanmayı Düşünmeyenler -----	291
4.2. Dinden Uzaklaşan veya Derinden Sorgulayanların Gelecek Fikirleri-----	294
SONUÇ -----	307
KAYNAKÇA-----	317

GİRİŞ

Başörtüsü giymeyi bırakma olgusunun bir akademik çalışmayı gerektirip gerektirmediği sorusu okuyucuların aklından geçebilir, dahası böyle bir konuyu çalışmanın, başkalarını da açılmaya teşvik edeceği veya ayartacağı endişesiyle bu işe girişmenin hatalı olacağı düşünülebilir. Doğrusu konuyu çalışmaya başlamadan önce biz de bu endişeyi değerlendirdik ama sonuçta gerek bu toplumun bir ferdi gerekse bir Din Psikolojisi araştırmacısı olarak, sayısal artışı şüpheli olsa da görünürlüğü inkâr edilemez noktaya gelen bu olguyu çalışmaya karar verdik. Bu kararda bireysel olarak etrafımızda son birkaç yıla kadar başını açan hiçbir eş-dostumuz yok iken artık birkaç kişinin başörtüsünü çıkarmış olmasının yanı sıra yaptığımız literatür taramasının da etkisi oldu. Öyle ki YÖK'ün tez tarama sayfasında yaptığımız incelemede, 2020 yılına kadar başörtüsü ve tesettür üzerine yapılan onlarca çalışma varken, başörtüsünü çıkarma olgusunun hiç çalışılmadığı, ama 2020-2022 yılları arasında biri doktora 4'ü yüksek lisans olmak üzere 5 çalışmanın tamamlandığı görülmektedir. Hepsi bir şekilde başörtüsünü çıkarmış farklı sayılardaki kadınla yapılan mülakatlar içeren nitel araştırmalardır. Bunlardan biri olan Sağırlı, “Bugün Türkiye’de başörtüsü giymeyi bırakma olgusundan bahsediliyor olabilmesinin belki de en temel sebebi, bu olgunun görünür hâle gelmiş olmasıdır”¹ cümlesiyle bu konunun araştırılması gereken mevzular arasına girdiğini özetlemiştir. Vakaların gerçekten artıp artmadığını bilimsel bir bilgi olarak söyleyebilmek için daha kapsamlı nicel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Belki bugün yapılacak bir çalışma ile beş yıl sonra yapılacak olanın sonuçlarının karşılaştırılması suretiyle bir açı-

¹ M. Numan Sağırlı, “Başörtüsü Giymeyi Bırakan Üniversite Mezunu ve Çalışan Kadınlar Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 42.

dan boylamsal bilgi elde edilmesi vakaların artıp artmadığı konusunda kesin bir yargıya varmamızı sağlayacaktır. Bununla birlikte gerek bizim çevremizde gözlemlediğimiz artış gerekse konuyu paylaştığımızda aldığımız geri bildirimler vakaların arttığına işaret ediyor. Her konuştuğumuz kimse etrafından birer ikişer örnek veriyor.

Araştırmacının bir konunun çalışılması hâlinde görünürlük kazanacağı ve zararlı etkiler doğuracağı endişesi taşınması kimileri tarafından haklı kimilerince de haksız görülebilir, ancak büyümekte olan bir meselenin tüm cihetleriyle aydınlatılması bilimsel etik açısından gerekli olduğu gibi bireysel yahut kurumsal planda tedbirlerin alınmasına da zemin teşkil etme açısından önemlidir. Sorunları görmezden gelmenin o sorunun varlığını ortadan kaldırmadığı gibi, sosyal medyada artan bireysel hayat görünürlüğü sonrası tutum ve davranışların hızla yaygınlaşması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Başörtüsünün İslam'ın emri olmadığına dair yeni bir bilgi ortaya çıkmadığına veya insanlar dinin gerçek olmadığına yahut Tanrı'nın var olmadığına dair yeni deliller bulmadıklarına göre, günümüzdeki yaygınlaşmayı önemli ölçüde konvensiyonel medya ve sosyal medya görünürlüğüyle açıklayabiliriz. Başını açanlara tutulan spotlar kadar onların kendilerini ifade etmek üzere sosyal medyada giriştikleri faaliyetler vakaların sayılarını artırıcı bir etken olabilir. Bulguları paylaşırken konuya pek çok farklı açıdan ışık tutacak, gerekli analizleri yapacağız diyerek çalışmanın gerekliliğine ilişkin kelamı burada sonlandıralım.

Gelelim akademik özgünlük meselesine. Başörtüsünü çıkaran kadınlar üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunu Sosyoloji, Siyaset Bilimi ve Din Sosyolojisi alanlarından araştırmacılar gerçekleştirmiştir. Din Psikolojisi alanında ise yalnızca bir tane yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bu araştırmalarda katılımcı sayıları 14 ile 22 arasında değişmektedir. Bizim çalışmamızın Din Psikolojisi perspektifinden gerçekleştirilmesi, katılımcı sayısının bir nitel araştırma için hayli fazla oluşu (102 kişi) ve diğer araş-

tırma konularının muhtevasını kapsamasının yanı sıra farklı soruları da cevaplıyor olması bakımından özgün bir değer taşıdığını söyleyebiliriz.

Din Psikolojisi bağlamında gerçekleştirilen, dolayısıyla konunun dinî ve psiko-sosyal yönlerine ışık tutmayı amaçlayan bu araştırmanın temel soruları ise şunlardır:

1. Kadınların başörtüsünü çıkarmasının nedenleri nelerdir?
2. Psikolojik nedenlerin, sosyal nedenlerin ve düşünsel nedenlerin açılmaya etkisi hangi boyutlardadır?
3. Başörtüsünü çıkarmaları onların dinden de uzaklaştıkları anlamına geliyor mu? Hâlihazırda dinî durumları nedir?
4. Açılma sürecinde psikolojik açıdan zorluklar yaşadılar mı? Aile ve çevresinden ne tür tepkiler aldılar ve bu tepkilerle nasıl başa çıktılar?
5. Yeniden başörtüsü giymeyi yahut dinden de uzaklaştılar ise dine yeniden yönelmeyi düşünüyorlar mı?
6. Şimdiki psikolojik durumlarını nasıl görmekte-dirler?
7. Kendi karakter özelliklerini nasıl tanımlamaktadırlar?
8. Ebeveynlerinin kişilik yapısını, dindarlık durumlarını onlarla olan ilişkilerini nasıl tanımlamaktadır? Bunların onun açılmasıyla nedensel bir ilişkisi var mıdır? Katılımcılar geçmişe dönme imkânı olsa neleri değiştirmek isterdi?